

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційну роботу
Фурмана Анатолія Анатолійовича
«Психологічні засади пізнання смисложиттєвої сфери особистості»,
представленої на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за
спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології**

Істинне призначення людини як особистості – прагнення самісної екзистенції, тобто повноцінного проживання, через яке особа пізнає себе і світ та утверджує власне майбуття. Становлення людини у досягненні самості як вищого ступеню її розвитку передбачає смисложиттєве зорієнтування особистості, чим організує поступ до самовдосконалення через систему сформованих вартісних уподобань, суспільних настановлень, життєвих сенсів і буттєвих смислів у їх більш-менш збалансованому взаємодоповненні.

Автор обґрунтовує потяг до віднаходження людиною сенсу свого життя як вроджену спонукальну тенденцію, котра становить основу її зваженої поведінки і розвитку. Справжня сутність людини виявляється в ноологічному (розуміннєвому) вимірі буття. Сам же процес віднаходження сенсу свого пересічного існування і смислу буття загалом задає особистісно значущу орієнтацію на досягнення суб'єктивно бажаного (поцінованого) рівня взаємодії людини і світу. Реалізація особою смисложиттєвого покликання передбачає всеохватне розуміння значущості, доцільності і подальшої прогностичності використання окреслених свідомістю конкретних смислів, у змістовлених у персоніфікованих сенсах.

Достовірність одержаних результатів підтверджується основними методами дослідження: аналізом теоретичної літератури з обраної проблематики, експериментальною перевіркою запропонованих методик та математичною обробкою результатів експерименту.

Структура і зміст дисертації повністю відповідають науковим запитам дослідження. У *вступі* обґрунтовується актуальність теми, чітко формулюються мета та завдання, об'єкт і предмет, наукова новизна, практичне значення

дослідження, відзначаються використані методи, означаються вірогідність висновків та результатів пошукування.

Перший розділ дисертації присвячено інтерпретації особистості з позицій її смисложиттєвого зорієнтування, що визначає її психодуховну спрямованість, форми і способи взаємодії з довкіллям та організує цілеспрямоване самовдосконалення людиною себе через учинок як вищий вияв активності, наповнений для суб'єкта життєдіяльності конкретним значенням. Витлумачено динаміку розвитку особистості як перманентного процесу реалізації людиною власних ресурсів, поступу до самовдосконалення в усіх проявах її суб'єктивної реальності.

Функціональне призначення смислів першочергово виявляється у спрямованості життєвої організації, втілюється у ситуативній поведінці і спричинює виникнення норм та орієнтирів людської життєактивності. Тут смисли ототожнюють з наскрізною метою, а сенси з конкретною цільовою настановою, які ставить перед собою особа, адже прагнення здійснити задум, уреальнити мрію наповнює життя людини сутністю і змістом.

У *другому розділі* чітко розмежовано поняття смислів як буттєвих, надособистісних конструктів, що визначають глобальні цілі життєздійснення людини і сенсів як усуб'єктнених локалізованих формовиявів життєдіяльності особи, що слугують задоволенню її локальних (ситуаційних) поривань. Сенси відображають вищий рівень індивідуальних потреб, які досягаються особистістю і набувають для неї персональної значущості. Смисли постають узагальненими уявленнями людини про мету, норми, доцільність і значущість своєї поведінки, діяльності, вчинків, вони втілюють історичний досвід і концентровано виражають зміст культури епохи, окремого суспільства і всього людства в цілому.

У свідомості людини її смисли і сенси організовані холістично, хоча й мають різний рівень прояву в повсякденній діяльності та відзначаються різною пріоритетністю для самої особи, що спричинено середовищем її безпосереднього існування та індивідуальними особливостями і характеристиками розвитку. Смисложиттєва сфера – це система індивідуальних психічних утворень свідомості

людини, що спричинює постання сенсів, цінностей, персоніфікованих пріоритетів і домагань та відповідно реалізує їх у діяльності і вчинках одухотвореного самоздійснення. Смесложиттеві орієнтації особистості постають взірцем-критерієм особистісного самозростання, котре засвідчує безмежні горизонти можливої повномірної самореалізації людини в екзистенційному просторі її буття.

У *третьому розділі* охарактеризовано змістонаповнення відносин особистості і світу з позицій свідомого обрання людиною наскрізного стилю вчинення, що сутнісно узгоджується зі значенневими, вартісними уподобаннями особи, її тлумаченням вагомості і доцільності своїх ідей і звершень. Тут смисли постають критеріями вибору людиною специфіки сприйняття життєвих явищ як важливих чи дріб'язкових, вирішальних чи несуттєвих. В основі надіндивідуальних смислів знаходяться конкретні сенси, що упорядковують оцінки довколишніх подій, слугують обранню життєвих планів, вартостей, цілей і способів життєдіяльності, вибору чітких засобів і форм поведінки у конкретній ситуації буття.

Динаміка особистісного функціонування визначає закономірності розвитку людини та особливості її формування як індивідуальності. Смисли постають основою вдосконалення людської сутності, що пов'язано з онтогенезом самої особи та культурним осередям її безпосереднього оточення. Тому в структурі особистості наявні компоненти і характеристики різного рівня узагальнення й стійкості, які спричиняють суспільно значущу поведінку, спілкування, діяльність, учинки. Смесложиттева сфера особистості визначає вектор її соціальної активності й ефективності життєдіяльності, орієнтованої на повномірну самореалізацію. Складний механізм співвідношення сенсів, смислів і значень упорядковує виникнення, напрямок і способи здійснення конкретних форм діяльності, а також істотно впливає на процес самоактуалізації особистості.

У *четвертому розділі* охарактеризовані особливості функціонування смесложиттевої сфери, глибина суб'єктного спричинення поведінки, переконань і буттєвих домагань у процесі постання особистості. Для детального вивчення сутнісних характеристик смесложиттєвих складових у роботі використано

психосемантичний опитувальник (на основі тесту смисложиттєвих криз К.В. Карпінського) – суб'єктивної оцінки себе респондентами стосовно власних життєвих прагнень, запитів, пріоритетів, сенсів та смислів. Осмисленість життя в авторському тлумаченні вивчається з допомогою виявлення категорійних структур індивідуальної свідомості, які характеризують сприйняття значущості життєвих подій чи власних учинків.

За результатами емпіричного пошукування, осмисленість життя характеризується: 1) загальною установкою на цільову спрямованість особистості в реалізації прагнень і життєвих домагань (установчий компонент); 2) системою усвідомлених думок, міркувань, суджень, що визначають рефлексивну позицію особи відносно середовища і чітке розуміння своїх життєвих запитів (когнітивна складова); 3) специфічними емоційними переживаннями, афективними станами, що відображають відносини особистості з зовнішнім і внутрішнім світом та мотивами вчинення смисложиттєвого зорієнтування (емоційно-мотиваційний компонент); 4) формами дій, поведінки, діяльності, вчинків, що націлені на реалізацію особою своїх намірів, задумів, помислів, прагнень (поведінковий або конативний складник).

Для пошуку співвідношення показників осмисленості життя з рисами особистості, що супроводжують її індивідуальні прояви та реалізуються у повномірному вчинку самотворення обрано психодіагностичні методики вивчення благополуччя, самоствавлення, асертивності, особистісних факторів, самоактуалізації, що спроможні сутнісно пояснити пріоритетність буттєвих прагнень респондентів. Отримані дані дозволяють окреслити та зрозуміти специфіку внутрішнього світу особистості, якісно охарактеризувати атрибути її психічної активності, пояснити особливості сприйняття нею явищ навколишньої дійсності та спрогнозувати її подальші вчинки, стиль і спосіб життя.

П'ятий розділ відзначається результуючими узагальненнями. В ньому засвідчується, що змістовлення смислового плину буття особистості розгортається в двох онтологічних просторах: індивідуальності та культурно-історичного становлення всього людства. У першому випадку людина створює

сенсовий контекст власної буттєвості, виявляючи свою автентичність, а у другому – збагачує і непересічно тлумачить смисли у ствердженні культури суспільного загалу, примножуючи людяність, забезпечуючи гуманістичні способи своєї взаємодії з довкіллям. Особа у процесі власного становлення – окультурення та соціалізації – здійснює ієрархізацію сенсосмислових пріоритетів, які реалізуються у подієвому ланцюзі вчинкових діянь. Зміст, процес і результат самого вчинку спричиняє подальший розвиток особистості, зумовлює можливість реально-практичного звернення її покликання та призначення, й отже є неодмінною умовою самоздійснення, реалізації нею власної унікальної сутності.

Воднораз рецензована дисертація не позбавлена *окремих локальних недоліків*, що формулюються радше як побажання на майбутнє.

1. За великої кількості термінологічних нашарувань, залишається питання витоків, механізмів, спільного і непересічного в феноменологічній та екзистенційній наукових парадигмах в аспектах рефлексії смисловизначення особистості.

2. В методологічній архітектоніці дослідження зазначені аксіопсихологічні і ноосферні засновки становлення людини, хотілося б більш чіткого розмежування і повномірного їх опису в тексті дисертації.

3. Дещо неясним залишається питання сенсоздійснення в авторському його витлумаченні, на відміну від смисложиттєвого зорієнтування, якому приділено значно більше уваги у роботі.

4. У тексті дисертації є певні стилістичні огріхи, що стосуються застосування термінів, які суміжні з іншими царинами знань, але в психології на даний час є маловживаними. Зокрема, фокус свідомості, ковітальність, паралакс пізнання, методологування як форма миследіяльності та ін. Тож при формулюванні ідей та міркувань варто використовувати усталену, традиційну саме для психологічної науки термінологію.

Зазначені недоліки стосуються окремих випадків і суттєво не впливають на наукову вагомість дисертації. Сформульовані висновки та рекомендації є

достовірними і такими, що мають наукову новизну, теоретичне значення і практичну цінність.

Автореферат дисертації ідентичний її основному змісту, повно й адекватно відображає основні положення дослідження.

Загальне враження від роботи дозволяє зробити висновок про те, що вона є завершеним самостійним дослідженням, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати. Якість, рівень, обсяг і оформлення дисертації повністю відповідають усім чинним вимогам: п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор – Фурман Анатолій Анатолійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент:

**професор кафедри практичної психології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
доктор психологічних наук, професор**

М. А. Кузнєцов

